

ISSN 1684-940X (Print)
ISSN 2789-1534 (Online)

Павлодар педагогикалық
университетінің ғылыми журналы
Научный журнал Павлодарского
педагогического университета

2001 жылдан шығады
Издается с 2001 года

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ КАЗАХСТАНА

1 2022

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ

КУӘЛІК

2008 жылы 25 наурызда

№9077-Ж

**бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы
Қазақстанның Мәдениет, ақпарат министрлігі берген.
Журнал жылына 4 рет шығарылады. Жаратылыстану-ғылыми бағыттағы мақалалар
қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жарияланады.**

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Бас редактор:

*Б.Қ. Жұмабекова, биология ғылымдарының докторы, профессор
(Павлодар педагогикалық университеті, Қазақстан)*

Жауапты хатшы:

М.Т. Каббасова (Павлодар педагогикалық университеті, Қазақстан)

Редакциялық алқа мүшелері

*К.У. Базарбеков, биология ғылымдарының докторы
(Павлодар педагогикалық университеті, Қазақстан)*

*А.А. Банникова, биология ғылымдарының докторы
(М.В. Ломоносов атындағы ММУ, Ресей)*

*В.Э. Березин, биология ғылымдарының докторы, профессор
(ҚР БФМ Микробиология және вирусология институты, Қазақстан)*

*Р.И. Берсимбай, биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі
(Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан)*

*Ч. Дуламсурен, биология ғылымдарының докторы
(Георг-Августтің Гёттинген университеті, Германия)*

*И.А. Кутырев, биология ғылымдарының докторы
(РФА СБ Жалпы және эксперименттік биология институты, Ресей)*

*А.Э. Кучбасев, биология ғылымдарының докторы
(Өзбекстан Республикасы Ғылым Академиясының Зоология институты)*

*С. Мас-Кома, биология ғылымдарының докторы, профессор
(Валенсия Университеті, Испания)*

*Ж.М. Мукатаева, биология ғылымдарының докторы
(Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан)*

*И.Р. Рахимбаев, биология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корр. мүшесі
(Өсімдіктер биологиясы және биотехнологиясы институты, Қазақстан)*

*А.В. Суров, биология ғылымдарының докторы, профессор
(А.Н. Северцов атындағы Экология және эволюция мәселелері институты, Ресей)*

*Н.Е. Тарасовская, биология ғылымдарының докторы, профессор
(Павлодар педагогикалық университеті, Қазақстан)*

*Ж.К. Шаймарданов, биология ғылымдарының докторы, профессор
(Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Қазақстан)*

Техникалық хатшы:

Г.С. Салменова

Материалдар мен жарнаманың растығы үшін авторлар мен жарнама берушілер жауап береді.

Жарияланым авторларының пікірі әрдайым редакцияның пікірімен сәйкес келе бермейді.

Редакция материалдарды қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

Журнал материалдарын пайдалану кезінде «Қазақстанның биологиялық ғылымдарына» сілтеме жасау міндетті.

© ППУ

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ КАЗАХСТАНА

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет средства массовой информации
№9077-Ж

выдано Министерством культуры, информации Республики Казахстан

25 марта 2008 года

Журнал издается 4 раза в год. Публикуются статьи естественно-научного направления
на каз., рус. и англ. языках.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор:

Б.К. Жумабекова, доктор биологических наук
(Павлодарский педагогический университет, Казахстан)

Ответственный секретарь:

М.Т. Каббасова (Павлодарский педагогический университет, Казахстан)

Члены редакционной коллегии

К.У. Базарбеков, доктор биологических наук
(Павлодарский педагогический университет, Казахстан)

А.А. Банникова, доктор биологических наук (МГУ имени М.В. Ломоносова, Россия)

В.Э. Березин, доктор биологических наук, профессор
(Институт микробиологии и вирусологии МОН РК, Казахстан)

Р.И. Берсимбай, доктор биологических наук, профессор, академик НАН РК
(ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Казахстан)

Ч. Дуламсурен, доктор биологических наук
(Геттингенский университет Георга-Августа, Германия)

И.А. Кутырев, доктор биологических наук
(Институт общей и экспериментальной биологии СО РАН, Россия)

А.Э. Кучбоев, доктор биологических наук
(Институт зоологии Академии Наук Республики Узбекистан, Узбекистан)

С. Мас-Кома, доктор биологических наук, профессор (Университет Валенсии, Испания)

Ж.М. Мукатаева, доктор биологических наук (ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Казахстан)

И.Р. Рахимбаев, доктор биологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК
(Институт биологии и биотехнологии растений, Казахстан)

А.В. Суров, доктор биологических наук
(Институт проблем экологии и эволюции им. А.Н. Северцова РАН, Россия)

Н.Е. Тарасовская, доктор биологических наук, профессор
(Павлодарский педагогический университет, Казахстан)

Ж.К. Шаймарданов, доктор биологических наук, профессор
(Восточно-Казахстанский технический университет им. Д. Серикбаева, Казахстан)

Технический секретарь:

Г.С. Салменова

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели.

Мнение авторов публикаций не всегда совпадает с мнением редакции.

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов.

Рукописи и дискеты не возвращаются.

При использовании материалов журнала ссылка на «Биологические науки Казахстана» обязательна.

© ППУ

BIOLOGICAL SCIENCES OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE

about registration of mass media

№9077-Ж

Issued by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan

March 25, 2008

**The journal is published 4 times a year. Articles of natural science direction are published
in Kazakh, Russian and English languages.**

THE EDITORIAL BOARD

Chief Editor:

**B.K. Zhumabekova, *Doctor of Biological Sciences*
(Pavlodar Pedagogical University, Kazakhstan)**

Executive Secretary:

M.T. Kabbassova (*Pavlodar Pedagogical University, Kazakhstan*)

Members of the editorial board

**K.U. Bazarbekov, *Doctor of Biological Sciences*
(Pavlodar Pedagogical University, Kazakhstan)**

**A.A. Bannikova, *Doctor of Biological Sciences*
(Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Russia)**

**V.E. Berezin, *Doctor of Biological Sciences, Professor*
(Institute of Microbiology and Virology, Kazakhstan)**

**R.I. Bersimbaev, *Doctor of Biological Sciences, Professor, Academician of the National
Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Eurasian National University
named after L.N. Gumilyov, Kazakhstan)***

**Ch. Dulamsuren, *Doctor of Biological Sciences*
(Georg-August University of Göttingen, Germany)**

**I.A. Kutyrev, *Doctor of Biological Sciences (Institute of general and experimental biology,
Siberian branch of the Russian Academy of Sciences, Russia)***

**A.E. Kuchboev, *Doctor of Biological Sciences*
(Institute of Zoology of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Uzbekistan)**

S. Mas-Coma, *Doctor of Biological Sciences, Professor (University of Valencia, Spain)*

**Zh.M. Mukataeva, *Doctor of Biological Sciences*
(Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, Kazakhstan)**

**I.R. Rakhimbaev, *Doctor of Biological Sciences, professor, corr. member of the National
academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*
(Institute of Plant Biology and Biotechnology, Kazakhstan)**

**A.V. Surov, *Doctor of Biological Sciences*
(Institute of Ecology and Evolution named after A.N. Severtsov,
Russian academy of sciences, Russia)**

**N.E. Tarasovskaya, *Doctor of Biological Sciences, Professor*
(Pavlodar Pedagogical University, Kazakhstan)**

**Zh.K. Shaimardanov, *Doctor of Biological Sciences, professor*
(East Kazakhstan Technical University named after D. Serikbayev, Kazakhstan)**

Technical secretary:

G.S. Salmenova

The authors and advertisers are responsible for the accuracy of the materials and advertising.

The opinion of the authors of publications does not always coincide with the opinion of the editorial board.

The editorial board reserves the right to reject the materials.

When using the materials of the journal, the reference to «Biological sciences of Kazakhstan» is mandatory.

© PPU

МАЗМҰНЫ

ПАРАЗИТОЛОГИЯ

Э.Э. Икромов Э.Ф. Икромов А.Э. Кучбоев О.О. Амиров	Өзбекстан фаунасына арналған көл бақасынан метацеркарий трематодтарының (<i>Echinostomatidae</i> және <i>Diplostomatidae</i>) жаңа түрлері	8
---	--	---

ЗООЛОГИЯ

П.А. Есенбекова А.Ж. Берденқұлова Ш.Р. Байназаров П.Ж. Нағашыбаева	Барсакелмес Мемлекеттік ұлттық табиғи қорығының <i>Cimicostoma</i> I жартылай қаттықанаттыларының алуан түрлілігі	14
---	---	----

ЭКОЛОГИЯ

А.К. Таскарин А.Б. Калиева М.О. Қабдолла А.А. Биткеева З.М. Сергазиева	«KazEcoProm» ЖШС ҚТҚ полигонында өндіріс және тұтыну қалдықтарының жинақталуын талдау	24
--	---	----

АДАМ АНАТОМИЯСЫ ЖӘНЕ ФИЗИОЛОГИЯСЫ

С.Ж. Кабиева Д.К. Жекенаева А.А. Шамхиева	Педагогикалық университеттің бірінші курс студенттерінің денсаулық жағдайы	32
---	--	----

БИОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ

Т.Е. Жақыпова Б.А. Байдалинова Б.Ж. Баймурзина Б.С. Кенжебаева Ж.А. Шамшатова	Биология сабақтарында оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру	42
---	--	----

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР	47
----------------------------	----

МАҚАЛАНЫ РӘСІМДЕУ БОЙЫНША «ҚАЗАҚСТАННЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ АВТОРЛАРЫНА АРНАЛҒАН НҰСҚАУЛЫҚ	53
--	----

СОДЕРЖАНИЕ

ПАРАЗИТОЛОГИЯ

Э.Э. Икромов
Э.Ф. Икромов
А.Э. Кучбоев
О.О. Амиров	<i>Новые виды метацеркарий трематод (Echinostomatidae и Diplostomatidae) из озерной лягушки для фауны Узбекистана</i>	8

ЗООЛОГИЯ

П.А. Есенбекова
А.Ж. Берденқұлова
Ш.Р. Байназаров
П.Ж. Нағашыбаева	<i>Разнообразие полужесткокрылых инфраотряда Cimicomorpha I Барсакельмесского государственного национального заповедника</i>	14

ЭКОЛОГИЯ

А.К. Таскарин
А.Б. Калиева
М.О. Қабдолла
А.А. Биткеева
З.М. Сергазинова	<i>Анализ состояния сбора отходов производства и потребления на полигоне ТБО ТОО «KazEcoProm»</i>	24

АНАТОМИЯ И ФИЗИОЛОГИЯ ЧЕЛОВЕКА

С.Ж. Кабиева
Д.К. Жекенаева
А.А. Шамхиева	<i>Состояние здоровья студентов первого курса педагогического вуза</i>	32

БИОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Т.Е. Жакыпова
Б.А. Байдалинова
Б.Ж. Баймурзина
Б.С. Кенжебаева
Ж.А. Шамшатова	<i>Формирование исследовательских компетенций учащихся на уроках биологии</i>	42

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	49

РУКОВОДСТВО ДЛЯ АВТОРОВ ЖУРНАЛА «БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ КАЗАХСТАНА» ПО ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЬИ	59

CONTENT

PARASITOLOGY

- E.E. Ikromov** *New species of trematode metacercariae (Echinostomatidae and Diplostomatidae) from the lake frog for the fauna of Uzbekistan* 8
E.F. Ikromov
A.E. Kuchboev
O.O. Amirov

ZOOLOGY

- P.A. Esenbekova** *Diversity of hemiptera of the infraorder Cimicomorpha I of the Barsakelmes State National Reserve* 14
A.Zh. Berdenkulova
Sh.R. Baynazarov
P.Zh. Nagashybayeva

ECOLOGY

- A.K. Taskarin** *Analysis of the status of production and consumption waste collection at the KazEcoProm LLP landfill* 24
A.B. Kaliyeva
M.O. Kabdolla
A.A. Bitkeeva
Z.M. Sergazinova

HUMAN ANATOMY AND PHYSIOLOGY

- S.Zh. Kabiyea** *The state of health of first-year students of a Pedagogical University* 32
D.K. Zhekenayeva
A.A. Shamkhiyeva

BIOLOGICAL EDUCATION

- T.E. Zhakypova** *Formation of students ' research competencies in biology lessons* 42
B.A. Baydalinova
B.Zh. Baymurzina
B.S. Kenzhebayeva
Zh.A. Shamshatova

INFORMATION ABOUT AUTHORS 51

GUIDELINES FOR AUTHORS OF THE JOURNAL «BIOLOGICAL SCIENCES OF KAZAKHSTAN» FOR MANUSCRIPT PREPARATION 65

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТТІҢ БІРІНШІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ ДЕНСАУЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

С.Ж. Кабиева, Д.К. Жекенаева, А.А. Шамхиева

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық университеттің бірінші курс студенттерінің денсаулық жағдайын бағалау нәтижелері ұсынылған. Барлығы 197 студент тексерілді, оның ішінде 18 жастағы 54 ұл және 143 қыз. Антропометриялық көрсеткіштерді зерттеудің жалпы қабылданған стандартты әдістері қолданылды, жалпақтабандылық диагностикасы, сауалнама арқылы әртүрлі аурулардың болуын бағалау жасалды, Ч. Спилбергер мен Ю.Л. Ханин әдістемесінің көмегімен жеке мазасыздық дәрежесін бағалау жүргізілді. Студенттердің антропометриялық көрсеткіштері жас-жыныстық норма шегінде екендігі көрсетілген, айтарлықтай жыныстық айырмашылықтар анықталған жоқ. Алайда, қыздар арасында ұлдармен салыстырғанда салмақ тапшылығы бар адамдардың пайызы жоғары екендігі анықталды. Плантограмманың зерттеу нәтижелерін бағалау жалпақтабандылықтың 1-дәрежесі ұлдардың 24%-ы мен қыздардың 25,2%-ында, ал 2-3-дәрежесі 4% ұлдар мен 5,5% қыздарда бар екені анықталды. Сауалнамаға қатысқан студенттердің 54%-ында денсаулығына байланысты әртүрлі проблемалар бар екендігі анықталды, олардың ішінде әртүрлі факторларға аллергиялық реакциялар басым (28%), көбінесе тұрмыстық химияға (64% ұлдар және 68% қыздар). Жеке мазасыздықты зерттеу нәтижелері жас жігіттермен

салыстырғанда қыздарда мазасыздықтың жоғары деңгейі (12 %) болғанын көрсетті.

Түйінді сөздер: педагогикалық университеттің студенттері, физикалық даму, психикалық даму, денсаулық, жеке мазасыздық, жалпақтабандылық, аллергиялық реакциялар.

Кіріспе. Соңғы онжылдықта қоғамда болған саяси, экономикалық, әлеуметтік өзгерістер өмір сүру деңгейінің төмендеуіне, адам денсаулығының нашарлауына әкелді. Мысалы, "Қазақстан Республикасы халқының денсаулығы және денсаулық сақтау ұйымдарының 2019 жылғы қызметі" статистикалық жинағының деректері бойынша халықтың әрбір 100 000 адамына психикасының ауытқулары мен мінез-құлқының бұзылулары бар 53.2 адам келеді [1].

Қазіргі әлем мұғалімдерді де айналып өтпейді, оларға қатаң талаптар қояды, онда олар кәсіби функцияларды нәтижелі орындауы керек, сондықтан маңызды міндет – сау мұғалімді қалыптастыру. Өйткені, мұғалімнің кәсіби-тұлғалық денсаулығы білім беруді жаңғырту тетігінде маңызды рөл атқарады, білім беру жүйесінің табыстылық факторларының бірі болып табылады, білім алушыларды оқыту және тәрбиелеу процесінің тиімділігін алдын ала айқындайды [2, 3, 4, 5, 6, 7].

Мұғалімдердің кәсіби және жеке қасиеттерін қалыптастыру, олардың физикалық және психикалық

денсаулығын нығайту студенттік уақытта, болашақ педагогикалық қызметке дайындық процесінде басталуы керек. Тек дені сау (сөздің толық мағынасында) мұғалім дені сау тұлғаны тәрбиелей алады [8]. Соңғы онжылдықтардағы студенттердің денсаулығын зерттеу физикалық және психоэмоционалды жағынан олардың "денсаулық деңгейінің" төмендеу [9, 10] тенденциясын көрсетеді [11, 12, 13, 14]. Осыған байланысты болашақ мұғалімнің денсаулық мәселелері ерекше өзектілікке ие болады.

Бұл зерттеудің мақсаты педагогикалық университеттің бірінші курс студенттерінің денсаулық жағдайын зерттеу болды.

Зерттеу әдістері мен нысандары. Зерттеу жұмыстары Павлодар қаласында 2020-2021 жылдар аралығында жасалды. Педагогикалық университеттің 197 студенті тексерілді, оның ішінде бірінші курста оқитын $18,8 \pm 0,2$ жастағы 54 ер бала және $18,6 \pm 0,1$ жастағы 43 қыз бала. Материал биоэтика ережелеріне сәйкес жиналады.

Қойылған міндеттерді шешу үшін практикалық бақылауды жүзеге асыру кезінде маңызды болып табылатын, бұқаралық зерттеу үшін жеткілікті ақпараттық және қолжетімді болып табылатын жалпы қабылданған әдістемелер таңдалды. Антропометриялық өлшеулер В.В. Бунактың (1941) әдісі бойынша жүргізілді және дене салмағын, тұрған кездегі дененің ұзындығын, кеуде шеңберін анықтауды қамтыды. Дене ұзындығы медициналық өлшеуішпен ($0,5$ см дәлдікпен), дене салмағы медициналық таразыда (50 г дәлдікпен), кеуде шеңбері пластикалық таспамен ($0,5$ см дәлдікпен) өлшенді [15].

Физикалық дамуды бағалау кезінде жеке антропометриялық көрсеткіштерге қарағанда ақпараттылығы жоғары әртүрлі индекстерді қолдану ұсынылады.

Дененің ұзындығы мен салмағы және кеуде шеңберінің деректері бойынша Кетле индекстері (ИК) есептелген: $ИК = ДМ, кг/ДҰ, м^2$. Кетле индексінің шамасы дене бітімінің бұлттылығын сипаттайды және артық дене салмағын анықтауға көмек көрсете алады [16].

Жалпақтабандылық диагностикасы студенттердің физикалық дамуын бағалау процесінде өздері жасаған плантограммалар арқылы И.М. Чижин мен В.А. Яралов-Яралянц әдістерін қолдана отырып жүргізілді [17, 18]. Студенттер плантограмманың сканерленген нұсқасын зерттеу авторларына электронды поштаға жіберді.

Студенттердің денсаулық жағдайын бағалау мақсатында студенттерге сауалнама жүргізілді. Сауалнаманың онлайн формасы алты сұрақтан тұрды. Сауалнама сұрақтары зерттеу мақсатына сәйкес құрастырылды.

Мазасыздық дәрежесін диагностикалау үшін "жеке мазасыздық шкаласы (ЖМ)" әдісі қолданылды [19].

Жиналған барлық материалдар статистикалық талдау әдістерін қолдана отырып өңделді. Айырмашылықтардың сенімділігі студенттің t-критерийі бойынша бағаланды, айырмашылықтар $p < 0,05$ кезінде сенімді деп саналды [20].

Зерттеу нәтижесін талқылау. Алынған антропометриялық деректерді талдау көрсеткендей, ұлдарда дене ұзындығының орташа мәні $177,5 \pm 0,98$ см, қыздарда – $164 \pm 0,5$ см, ұлдарда дене салмағы – $66,8 \pm 1,0$ кг, қыздарда – $55,7 \pm 1,0$ кг, ал кеуде қуысының көлемі ұлдарда – $83,6 \pm 0,8$ см, қыздарда – $91 \pm 1,3$ см, бұл берілген жас кезеңі үшін жас көрсеткіштеріне сай келеді.

Кетле индексінің нәтижелерін зерттеу екі жыныстағы студенттердің көпшілігі (қыздардың 68%-ы және ұлдардың 76%-ы) жас-жыныстық норма шегінде екенін анықтауға мүмкіндік берді. Алайда 1-кестеден көріп отыр-

ғанымыздай, қыздар арасында дене салмағының жетіспеушілігі барлар басым болды, бұл әйел адамдар арасында осы көрсеткіштің үлкен тұрақсыздығын көрсетеді, тамақтану мен "фигураны сақтау сәнінің" ерекшеліктеріне байланысты болуы мүмкін [21].

Кейбір авторлардың пікірінше, [22, 23] дене салмағы қоршаған орта факторларының әсеріне көбірек ұшырайды және көбінесе физикалық тәр-

бие, тағамның сандық және сапалық құрамы және тамақтану режимімен анықталады. Сонымен қатар, дененің конституциялық ерекшеліктерін сипаттайтын бұл көрсеткіш анағұрлым тұрақсыз параметр болып табылды [24]. Кетле индексі бойынша қыздар мен ұлдар арасында сенімді айырмашылықтар анықталған жоқ.

Табанның деформациясы тұтастай алғанда жас ағзаға теріс әсер етеді, жүру

Кесте 3. Кесте индексі бойынша студенттері бағалау.

	Ұлдар	Қыздар
Дене салмағының айқын жетіспеушілігі	-	1 %
Дене салмағының жеткіліксіздігі (тапшылық)	15 %	25 %
Норма	76 %	68 %
Артық дене салмағы	9 %	5 %
I дәрежелі семіздік	-	1 %

кезінде тез шаршауға, табан, тізе, жамбас және арқадағы ауырсынуға әкелуі мүмкін.

Жалпақтабандылық үшін білек, тізе және жамбас буындары зардап шегеді, сонымен қатар патологиялық дене мүсіні дамиды, нәтижесінде тірек жүйесінің бұзылуы артрозға және сколиозға әкелуі мүмкін [25]. Зерттелген студенттердің плантограммасын бағалау ұлдардың 72%-ында және қыздардың 69,3%-ында табан қалыпты екенін көрсетті (2-кесте). Ұлдар мен қыздар арасында табан күмбезінің бұзылуының таралуы тиісінше 28%

және 30,7%-да байқалды. Сонымен бірге жеке талдау мәліметтері бойынша көп жағдайда бұл 1-ші дәрежелі жалпақтабандылық болды (85,7% ұлдар және 82% қыздар). 2-ші дәрежелі жалпақтабандылық 14,3% ұлдармен 12% қыздарда байқалды, ал үшінші дәрежелі жалпақтабандылық тек 3% қыздарда анықталды. Әртүрлі әдістермен бір студенттің жалпақтабандылық дәрежесін бағалау кезінде диагностикада айырмашылықтар байқалған жоқ (2-кесте).

Студенттер – осал топтарға жатқызуға болатын халықтың әлеуметтік қаба-

Кесте 2. Студенттерді табанның күмбезі бойынша бағалау

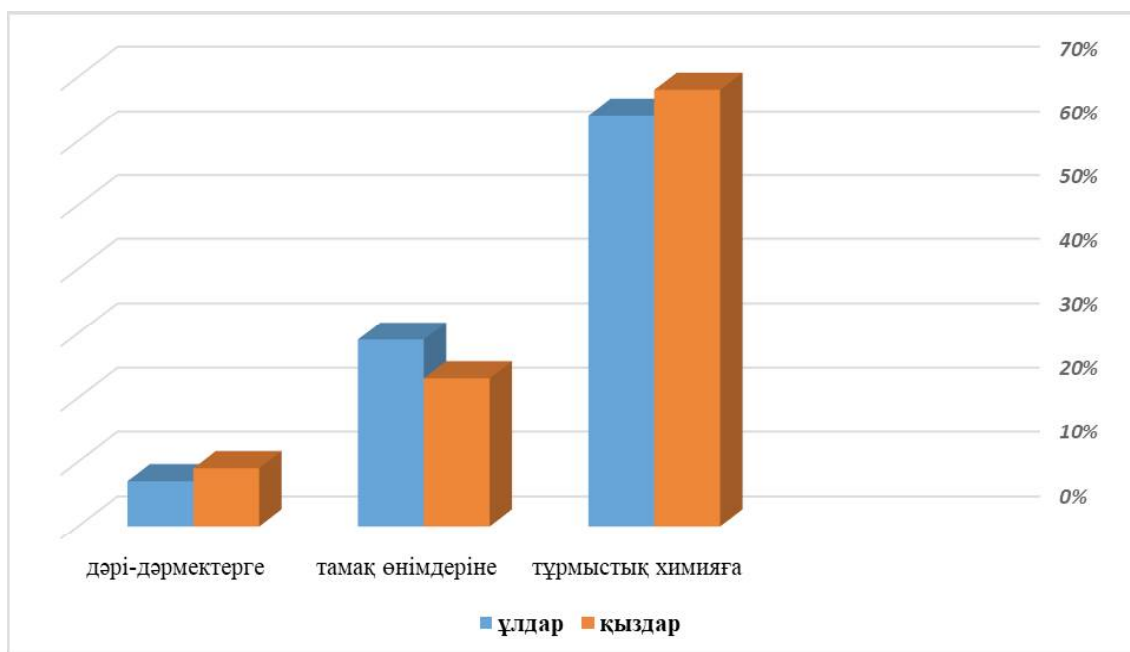
Табан күмбезінің жағдайы	Ұлдар	Қыздар
Қалыпты табан	72 %	69,3 %
1-дәрежелі жалпақтабандылық	24 %	25,1 %
2-дәрежелі жалпақтабандылық	4 %	3,8 %
3-дәрежелі жалпақтабандылық	-	1,8 %

ты. Сонымен қатар әдеттегі өмір салтының өзгеруі, жоғары зияткерлік жүктемелер, жаңа өмір, оқу, тамақтану жағдайларына бейімделу қажеттілігі дененің барлық мүшелері мен жүйелерінің жұмысына үлкен талаптар қояды, мұның бәрі студент жастарды созылмалы аурулардың қалыптасуы тұрғысынан осал етеді. Оқушылардың жалпы денсаулық жағдайын бағалау және созылмалы ауруларды анықтау мақсатында біз студенттерге сауалнама жүргіздік. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, екі жыныстағы студенттердің 54%-ында денсаулыққа қатысты әртүрлі проблемалар бар. Олардың қатарында: аллергиялық аурулар – 28%; жоғары немесе төмен қан қысымы – 17%; тәбеттің жиі болмауын сезінеді – 13%; жиі суық тиюмен ауырады (жылдың суық кезеңінде 6-7 ретке дейін) – 12%; сұхбат алушылардың 8%-ында басқа созылмалы аурулар бар.

Сауалнамаларды талдау көрсеткендей, студенттер аллергияның әртүрлі түрлеріне ие: дәрі-дәрмектерге, тамақ өнімдеріне, тұрмыстық химияға (1-сурет). Олардың ішінде студенттер дәрі-дәрмектерге аллергиялық реакцияларды сирек атап өтті (7% ұлдар

және 9% қыздар), әртүрлі тағамдарға көбірек (29% ұлдар және 23% қыздар), түрлі тұрмыстық химияға аллергиялық реакциялар жиі аталып өтілді (64% ұлдар және 68% қыздар). Қазіргі әлемде біз күнделікті өмірде көптеген түрлі химиялық заттарды қолданамыз, оған аллергияның жоғары пайызы осыдан. Аллергияның дамуы, негізінен, организмнің спецификалық және спецификалық емес иммунобиологиялық реактивтілігінің бұзылуына негізделген деп саналады [26, 27], ал өсіп келе жатқан жас организм бұл құралдардың адам денсаулығына зиянды әсерін жеңе алмайды.

Мазасыздық – бұл адамның психикалық жағдайы, эмоционалды немесе физикалық белсенділіктің жоғарылауымен байланысты белгілі бір әлеуметтік жағдайларда мазасыздықты және қорқынышты сезінуге бейімділік. Мазасыздық мәселесі бүгінде өте өзекті, өйткені жасөспірімдердің өздері туралы, жеке қасиеттері туралы жеткілікті түсінік қалыптасу және әлеуметтік-психологиялық бейімделу процестерінің қиындықтары жоғары мазасыздықпен байланысты [28].

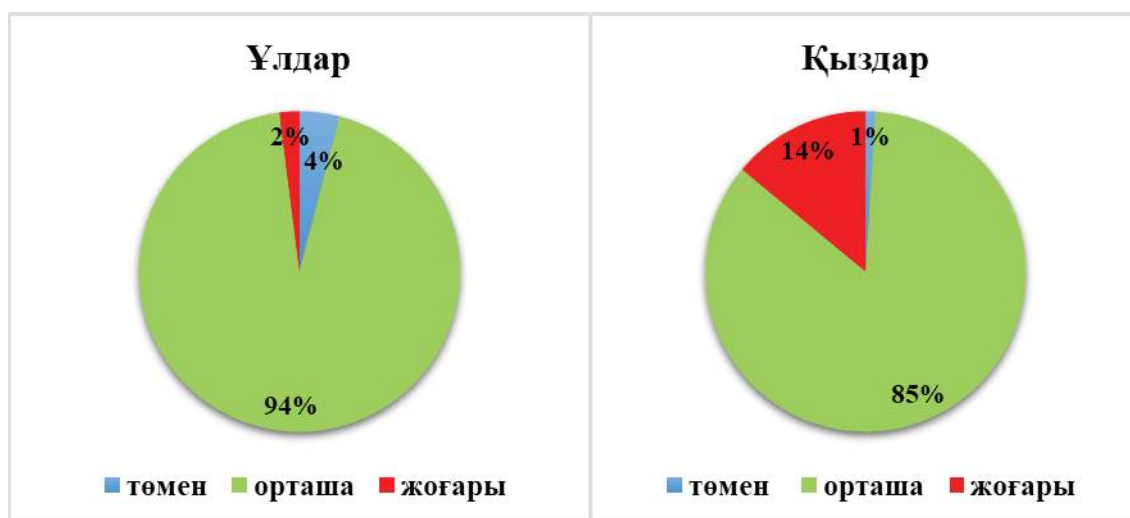

Сурет 1. Педагогикалық университеттің ұлдары мен қыздары арасында әртүрлі факторларға аллергиялық реакциялардың таралуы %

Студенттерде жеке мазасыздықтың ерекшеліктерін анықтау үшін Спилбергер – Ханиннің «жеке мазасыздық шкаласы» әдісі бойынша тестілеу өткізілді. Зерттеу нәтижелері бойынша (2-сурет) бірінші курс қыздарында жас жігіттермен салыстырғанда 12%-ға жоғары мазасыздық деңгейі байқалды.

Мүмкін бұл қыздар өздерінің өзін-өзі бағалауы мен өмірлік белсенділігіне қауіп төндіретін жағдайларды неғұрлым кең ауқымда қабылдауға және айқын алаңдаушылық жағдайына жауап беруге бейім екеніне байланысты.

Қорытынды. Осылайша педагогикалық университеттің бірінші курс

Сурет 2. Педагогикалық университеттің бірінші курс студенттерін мазасыздық деңгейі бойынша Ч. Спилбергер мен Ю. Л. Ханин шкаласы бойынша бөлу, %

студенттерінің денсаулығының жай-күйін зерттеу екі жыныстағы зерттелген студенттердің жетіспеушілік бағытында масса көрсеткіштерінің кейбір ауытқулары бар екенін анықтады, бұл қыздар арасында көбірек байқалды. Бірінші курс студенттерінің 30,3%-ында жалпақтабандылықтың белгілі бір дәрежесі болғандығы анықталды. Денсаулыққа байланысты әртүрлі проблемалар бар (сұралған студенттердің 54%-ы), олардың арасында аллергиялық реакциялар басым (28%). Бірінші курс студенттерінің 11%-ында жеке мазасыздықтың жоғары деңгейі байқалды. Студенттердің жағымсыз тәжірибелері эмоционалды саланың даму ерекшеліктерімен, оқытудың әсерімен, жаңа оқу орнына бейімделу ерекшеліктерімен, жатақханада тұруымен, жақын туыстарынан бөліну тәжірибесімен және алдағы бірінші сессия туралы алаңдаушылықпен байланысты болуы мүмкін.

Аурулардың, түрлі аллергиялық реакциялардың алдын алу және профилактика үшін салауатты өмір салтын ұстануды, өз денсаулығына жеке жауапкершілікті қалыптастыру және кеңінен насихаттау, дұрыс тамақтануды ұстану, сондай-ақ стресстік жағдайлардан аулақ болу немесе оларға дұрыс жауап беруді үйрену қажет.

Алынған мәліметтер әртүрлі факторлардың педагогикалық университет студенттерінің физикалық және психикалық денсаулығына әсерін және одан әрі зерттеу қажеттілігін туындатады.

Список использованных источников

1. *Здоровье населения Республики Казахстан и деятельность организации здравоохранения в 2019 году. Статистический сборник.* – Нур-султан. – 2020. – 324 с.
2. Айзман Р.И. *Здоровье и безопасность – ключевые задачи образования в современных условиях // Здоровьесберегающее образование.* – 2011. – № 6(18). – С.48-52.
3. Борцова О.А. *Медико-социальные аспекты обучения школьников правильному образу жизни // Философия образования* – 2006. – № 1. – С. 211-214.
4. Латуха О.А., Пушкарёв Ю.В. *Экономическое развитие современного общества и проблема подготовки инновационных кадров // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета* – 2012. – № 5(9). – С. 50-56.
5. Майер Б.О., Евзрезов Д.В. *Изменения в системе современного общества и реформы высшего образования // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета* – 2012. – № 6(10). – С. 37-44.
6. Пушкарева Е.А. *Взаимодействие науки и образования в условиях формирования инновационной культуры образовательного учреждения // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета* – 2013. – № 4(14). – С. 29-37.
7. Тихонова И.Л., Латуха О.А. *Инновации медицинского вуза в обучении студентов // Медицина и образование в Сибири* – 2009. – № 1. – С. 2.
8. Айзман Р.И. *Здоровье педагогов и обучающихся – ключевая задача современной школы // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета* – 2012. – № 3. – С. 24-35.
9. Каусова Г.К., Уразимова Г.С. *Медико-социальная оценка здоровья и оптимизация медицинской помощи студентам // Вестник КазНМУ* – 2017. – №4. – С. 295-297.
10. Попова Д.А., Давлетгильдеев Э.Р., Ерланова Е.Е., Абикулова А. К. *Психологическое состояние студентов КазНМУ во время пандемии Covid-19 //*

Вестник КазНМУ – 2021. № – 2. С. 309-314.

11. Кужугет А.А. Особенности физического развития, функции кардиореспираторной системы и соматического здоровья студентов в зависимости от организованной двигательной активности: автореф. дисс. канд. биол. наук. – Челябинск. – 2012. С. 23.

12. Кузнецова Л.М., Кузнецов В.Д., Тимошенко К.Т. Показатели психического здоровья современных старшеклассников и студентов вуза // Гигиена и санитария – 2008. – № 3. – С. 59-63.

13. Негашева М.А., Мишкова Т.А. Антропометрические параметры и адаптационные возможности студенческой молодежи к началу XXI века // Российский педагогический журнал – 2005. – № 5. – С. 12-16.

14. Особенности адаптации системы внешнего дыхания, кровообращения, морфофункциональных показателей и уровня здоровья студентов / под ред. С.А. Кабанова, Т.В. Потапова, А.П.Исаева // Теория и практика физ. Культуры. – 2005. – № 8. – С. 45-48.

15. Алексеева Е.Н. Методы исследования физического развития и физической подготовленности студентов. Учебно-методическое пособие по дисциплине «Физическая культура» для студентов очной и заочной форм обучения по всем направлениям подготовки бакалавров / Е.Н.Алексеева. – Пятигорск: СКФУ. – 2016. – С. 42.

16. Мазурин А. В., Воронцов И. М. Пропедевтика детских болезней. – Л.: Медицина. – 1985. – С. 432.

17. Айзман Р. И., Айзман Н. И., Кабанов Ю. Н., Лебедев А. В., Рубанович В. Б., Суботялов М. А. Мониторинг здоровья детей при занятиях физической культурой и спортом. – Новосибирск. – 2005. – С. 72.

18. Яралов-Яраланц В. А., Князева В. Н., Шаргородский В. С. Способ оценки

плантограмм // Ортопедия, травматология и протезирование. – 1968. – № 1. – С. 73-76.

19. Айзман Р.И. Рабочая тетрадь для практических занятий по валеологии. Ч.1. Основы здорового образа жизни // под ред. Р.И. Айзмана. – Новосибирск: Сибирское соглашение. 1999. – С. 224.

20. Лакин Г.Ф. Биометрия: Учеб. Пособие для биологич. спец. вузов. – 3-е изд.; перераб. и доп. – М.: Высш.школа. – 1980. – 293 с.

21. Лебедев А. В., Рубанович В. Б., Айзман Н. И., Айзман Р. И. Морфофункциональные особенности студентов первого курса педагогического вуза // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета – 2014. – № 1. – С. 17.

22. Fulton J.E., McGuire M.T., Caspersen C.J., & Dietz W.H. (2001). Interventions for weight loss and weight gain prevention among youth: Current issues. *Sports Medicine*, 31, P. 153-165.

23. Xie B., Chou C.P., Spruijt-Metz D, et al/Weight Perceptions and Weight-related Socio-cultural and Behavioral Factors in Chinese Adolescents. *Prev Med.* 2006; 42(3): 229-34.

24. Година Е.З. Биосоциальные влияния на процессы роста и развития // Человек, экология, симметрия. – Минск, 1991. – С. 21-22.

25. Попов С. Н. «Физическая реабилитация». Учебник для академий и институтов физической культуры. – Ростов-на-Дону. – М.: Феникс. – 2005. – С. 608.

26. Лагутина С.Н., Чижков П.А., Луцник М.В., Макеева А.В. Аллергические реакции как основная проблема в современной медицине // Международный студенческий научный вестник – 2018. – № 4 (часть 4) – С. 614-617.

27. Тарасова Р.Е. Проблема тревожности студентов // Международный студенческий научный вестник – 2016. № 5. – С. 96-97.

28. Аверин В.А. Психология детей и подростков. – СПб., 2008. – С. 23.

Referenses

1. Zdorove naseleniya Respubliki Kazahstan i deyatelnost organizaci zdavoohraneniya v 2019 godu. Statisticheskii sbornik. – Nur-sultan. – 2020. – 324 s.

2. Aizman R.I. Zdorove i bezopasnost – klyuchevie zadachi obrazovaniya v sovremennih usloviyah // Zdorovesberegayuschee obrazovanie. – 2011. – № 6(18). – S.48-52.

3. Borcova O.A. Mediko_socialnie aspekti obucheniya shkolnikov pravilnomu obrazu jizni // Filosofiya obrazovaniya – 2006. – № 1. – S. 211-214.

4. Latuha O.A., Pushkarev Yu.V. Ekonomicheskoe razvitie sovremennogo obschestva i problema podgotovki innovacionnih kadrov // Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – 2012. – № 5(9). – S. 50-56.

5. Maier B.O., Evzrezov D.V. Izmeneniya v sisteme sovremennogo obschestva i reformi visshego obrazovaniya // Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – 2012. – № 6(10). – S. 37-44.

6. Pushkareva E.A. Vzaimodeistvie nauki i obrazovaniya v usloviyah formirovaniya innovacionnoi kulturi obrazovatel'nogo uchrejdeniya // Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – 2013. – № 4(14). – S. 29-37.

7. Tihonova I.L., Latuha O.A. Innovacii medicinskogo vuza v obuchenii studentov // Medicina i obrazovanie v Sibiri – 2009. – № 1. – S. 2.

8. Aizman R.I. Zdorove pedagogov i obuchayushchih – klyuchevaya zadacha sovremennoi shkoli // Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo

pedagogicheskogo universiteta – 2012. – № 3. – S. 24-35.

9. Kausova G.K., Urazimova G.S. Mediko_socialnaya ocenka zdorovya i optimizaciya medicinskoi pomoschi studentam // Vestnik KazNMU – 2017. – №4. – S. 295-297.

10. Popova D.A., Davletgildeev E.R., Erlanova E.E., Abikulova A. K. Psihoemocionalnoe sostoyanie studentov KazNMU vo vremya pandemii Covid-19 // Vestnik KazNMU – 2021. № – 2. S. 309-314.

11. Kjuget A.A. Osobennosti fizicheskogo razvitiya funktsii kardiorespiratornoi sistemy i somaticheskogo zdorovya studentov v zavisimosti ot organizovannoi dvigatelnoi aktivnosti: avtoref. diss. kand. biol. nauk. – Chelyabinsk. – 2012. S. 23.

12. Kuznecova L.M., Kuznecov V.D., Timoshenko K.T. Pokazateli psihicheskogo zdorovya sovremennih starsheklassnikov i studentov vuza // Gigiena i sanitariya – 2008. – № 3. – S. 59-63.

13. Negasheva M.A., Mishkova T.A. Antropometricheskie parametri i adaptacionnie vozmozhnosti studencheskoi molodeji k nachalu XXI veka // Rossiiskii pedagogicheskii jurnal – 2005. – № 5. – S. 12-16.

14. Osobennosti adaptatsii sistemy vneshnego dihaniya, krovoobrascheniya, morfofunktsionalnih pokazatelei i urovnya zdorovya studentov / pod red. S.A. Kabanova, T.V. Potapova, A.P. Isaeva // Teoriya i praktika fiz. Kulturi. – 2005. – № 8. – S. 45-48.

15. Alekseeva E.N. Metodi issledovaniya fizicheskogo razvitiya i fizicheskoi podgotovlennosti studentov. Uchebno-metodicheskoe posobie po discipline «Fizicheskaya kultura» dlya studentov ochnoi i zaочноi form obucheniya po vsem napravleniyam podgotovki bakalavrov / E.N. Alekseeva. – Pyatigorsk: SKFU. – 2016. – S. 42

16. Mazurin A. V., Voroncov I. M. *Propedevtika detskih boleznei.* – L.: Medicina. – 1985. – S. 432.
17. Aizman R. I., Aizman N. I., Kabanov Yu. N., Lebedev A. V., Rubanovich V. B., Subotyalov M. A. *Monitoring zdorovya detei pri zanyatiyah fizicheskoi kulturoi i sportom.* – Novosibirsk. – 2005. – S. 72.
18. Yaralov_Yaralanc V. A., Knyazeva V. N., Shargorodskii B. C. *Sposob ocenki plantogramm//Ortopediya, travmatologiya i protezirovanie.* – 1968. – № 1. – S. 73-76.
19. Aizman R.I. *Rabochaya tetrad dlya prakticheskikh zanyatii po valeologii. Ch.1. Osnovi zdorovogo obraza jizni // pod red. R.I. Aizmana.* – Novosibirsk_ Sibirskoe soglasenie. 1999. – S. 224.
20. Lakin G.F. *Biometriya: Ucheb. Posobie dlya biologich. spec. vuzov.* – 3-e izd; pererab. i dop. – M.: Vissh.shkola. – 1980. – S. 293.
21. Lebedev A. V., Rubanovich V. B., Aizman N. I., Aizman R. I. *Morfo_funkcionalnie osobennosti studentov pervogo kursa pedagogicheskogo vuza // Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta* – 2014. – № 1. – S. 17.
22. Fulton J.E., McGuire M.T., Caspersen C.J., & Dietz W.H. (2001). *Interventions for weight loss and weight gain prevention among youth: Current issues. Sports Medicine*, 31, P. 153-165.
23. Xie B., Chou C.P., Spruijt-Metz D, et al/*Weight Perceptions and Weight-related Socio-cultural and Behavioral Factors in Chinese Adolescents. Prev Med.* 2006; 42(3): 229-34.
24. Godina E.Z. *Biosocialnie vliyaniya na processi rosta i razvitiya // Chelovek, ekologiya, simmetriya.* – Minsk_ 1991. – S. 21-22.
25. Popov S. N. *«Fizicheskaya rehabilitaciya». Uchebnik dlya akademii i institutov fizicheskoi kulturi.* – Rostov-na-Donu. – M.: Feniks. – 2005. – S. 608.
26. Lagutina S.N., Chijkov P.A., Luschnik M.V., Makeeva A.V. *Allergicheskie reakcii kak osnovnaya problema v sovremennoi medicine // Mejdunarodnii studencheskii nauchnii vestnik* – 2018. – № 4 (chast 4), – S. 614-617.
27. Tarasova R.E. *Problema trevojnosti studentov // Mejdunarodnii studencheskii nauchnii vestnik* – 2016. № 5. – S. 96-97.
28. Averin V.A. *Psihologiya detei i podrostkov.* – SPb., 2008. – S. 23.

Состояние здоровья студентов первого курса педагогического вуза

Аннотация

В статье представлены результаты оценки состояния здоровья студентов педагогического вуза, обучающихся на первом курсе. Всего было обследовано 197 студентов, из них 54 юношей и 143 девушек в возрасте 18 лет. Использованы стандартные общепринятые методы изучения антропометрических показателей, проведена диагностика плоскостопия, оценка наличия различных заболеваний при помощи опроса, оценка степени личностной тревожности при помощи методики Ч. Спилбергера и Ю.Л. Ханина. Показано, что антропометрические показатели студентов находились в пределах возрастно-половой нормы, существенных половых различий выявлено не было. Однако определено, что среди девушек выше процент лиц с дефицитом массы по сравнению с юношами. Оценка результатам исследования плантограммы выявила, что имеют деформацию в виде плоской стопы I степени 24 % юношей и 25,2 % девушек, 2-3 степени – 4 % и 5,5 % студентов соответственно. Установлено, что у 54 % опрошенных студентов имеются различные проблемы со здоровьем, среди которых преобладают (28 %) аллергические реакции на различные факторы, в большей степени на бытовую

химию (64 % юношей и 68 % девушек). Результаты анкетирования личностной тревожности показали, что у девушек наблюдался более высокий уровень тревожности (на 12 %) по сравнению с юношами.

Ключевые слова: студенты педагогического вуза, физическое развитие, психическое развитие, здоровье, личностная тревожность, плоскостопие, аллергические реакции.

The state of health of first-year students of a Pedagogical University

Summary

The article presents the results of assessing the health status of students of a pedagogical university who studied in the first year. A total of 197 students were examined, including 54 boys and 143 girls aged 18 years. Standard generally accepted methods for studying anthropometric indicators were used, flatfoot was diagnosed, the presence of various diseases was assessed using a survey, and the degree of personal anxiety was assessed using the

technique of Ch. Spielberger and Yu.L. Khanin. It is shown that the anthropometric indicators of students were within the age-sex norm, no significant gender differences were found. However, it was determined that among girls there is a higher percentage of underweight people compared to boys. Evaluation of the results of the plantogram study revealed that 24% of boys and 25.2% of girls have a deformity in the form of a flat foot of the 1st degree, 2-3 degrees - 4% and 5.5% of the students, respectively. It has been established that 54% of the students surveyed have various health problems, among which allergic reactions to various factors predominate (28%), to a large extent to household chemicals (64% of boys and 68% of girls). The results of the survey of personal anxiety demonstrated that girls had a higher level of anxiety (by 12%) compared to boys.

Key words: students of a pedagogical university, physical development, mental development, health, personal anxiety, flat feet, allergic reactions.

**КЕАҚ «Павлодар педагогикалық
университеті»
БСН 040340005741
ЖСК №KZ609650000061536309
АО ForteBank («Альянс Банк»)
БИК IRTYKZKA
ОКПО 40200973
КБЕ 16**

**НАО «Павлодарский педагогический
университет»
БИН 040340005741
ИИК №KZ609650000061536309
АО ForteBank («Альянс Банк»)
БИК IRTYKZKA
ОКПО 40200973
КБЕ 16**

*Компьютерде беттеген: А. Баттаова
Теруге 05.03.2022 ж. жіберілді.
Басуға 25.03.2022 ж. қол қойылды.
Форматы 70x100 1/16.
Кітап-журнал қағазы.
Көлемі 5,6 шартты б.т.
Таралымы 300 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс №1384/1384/25.12.2021*

*Компьютерная верстка: А. Баттаова
Сдано в набор 05.03.2022 г.
Подписано в печать 25.03.2022 г.
Формат 70x100 1/16.
Бумага книжно-журнальная.
Объем 5,6 уч.-изд. л.
Тираж 300 экз.
Цена договорная.
Заказ №1384/11384/25.12.2021*

**Редакциялық-баспа бөлімі
Павлодар педагогикалық
университеті**

**Редакционно-издательский отдел
Павлодарского педагогического
университета**

**140002, Павлодар қ., Мира к-сі, 60.
Тел. 8 (7182) 55-27-98.**

**140002, г. Павлодар, ул. Мира, 60.
Тел. 8 (7182) 55-27-98.**